

Шевцова К.В.

Харківський національний університет внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОКУРОРОМ ПОВНОВАЖЕНЬ ПІД ЧАС ОБ'ЄДНАННЯ ТА ВИДІЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена особливостям реалізації повноважень прокурора під час об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування. Наголошено, що законодавче унормування порядку об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування має досить-таки важливе як теоретичне, так і прикладне значення. Наголошено, що взаємопов'язані діяння, незалежно від наявності або відсутності про це конкретних законодавчих приписів, доцільно розслідувати в рамках одного провадження. Велика кількість пропозицій щодо цього доводить необхідність сформулювати загальне правило, яке б визначало можливі категорії таких правопорушень. З'ясовано, що у випадку об'єднання та виділення кримінальних проваджень за наявності підстав, не визначених законом, ці рішення мають визнаватися законними за умови, що за такої умови відсутні інші порушення законодавчих вимог і загальних засад кримінального провадження. Безумовно, що недосконале застосування юридичної техніки щодо закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі України підстав і порядку об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань не сприяє його структурно-логічній побудові, що своєю чергою ускладнює застосування норм Кримінального процесуального кодексу України. Визначено, що наявні нині законодавчі неточності й прогалини в частині регламентації об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування негативно позначаються на ефективній реалізації прокурором своїх повноважень із такого питання. Більш того, в практичній діяльності це створює загрозу порушення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. З урахуванням системного аналізу положень чинного Кримінального процесуального кодексу України виділені й інші підстави для об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування, окрім тих, що передбачені в законі. Піддано критичному аналізу наукову позицію щодо розширювального тлумачення випадків для об'єднання матеріалів досудового розслідування, які не передбачені чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Зроблено висновок про нагальну необхідність вдосконалення положень чинного кримінального процесуального законодавства України в аспекті досліджуваного питання.

Ключові слова: прокурор, загальні положення досудового розслідування, об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження питань, пов'язаних з об'єднанням і виділенням матеріалів досудового розслідування, зумовлена тим, що прийняття слідчими й прокурорами таких рішень ускладнюється прогалинами, наявними в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. Розглядаючи зазначене питання, слід вказати, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) [1] не містить так званого алгоритму взаємодії слідчого з прокурором у разі самостійного встановлення підстав для об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування. З цього питання серед дослідників також відсутня єдність у підходах щодо можливого розв'язання подібних ситуацій. Звісно, це не сприяє виробленню консолідованих

позицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства й подолання низки негативних явищ, які виникають у діяльності органів досудового розслідування та прокуратури. Визначаючи межі наукових пошуків, потрібно відзначити, що незважаючи на наявні дослідження, проблема повноважень прокурора щодо об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування не отримала свого однозначного розв'язання.

Постановка завдання. Беручи до уваги викладене вище, **метою статті** є визначення особливості реалізації повноважень прокурора під час об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування, визначення законодавчих прогалин у цьому аспекті й формування шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За проведеною В.В. Павловським і В.Г. Дрозд систематизацією загальних положень досудового розслідування, об'єднання та виділення кримінальних проваджень віднесені до організаційно-правової групи, що спрямовані на забезпечення всебічного, повного й неупередженого розслідування [2, с. 11; 3, с. 164; 4, с. 99]. Варто підтримати й тих правників, які вказують, що спільне розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті:

- 1) дає можливість правильно оцінити роль кожного співучасника;
- 2) дає можливість належно встановити обставини, що входять до предмету доказування;
- 3) сприяє процесуальній економії;
- 4) збільшує доказову базу;
- 5) дає змогу правильно встановити розмір заподіяної шкоди кожним із співучасників;
- 6) забезпечує можливе примирення сторін і прийняття справедливого рішення [5; 6, с. 539].

Інститут об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування крім теоретичного має й прикладне значення, що наочно підтверджується кількістю процесуальних рішень про об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження, які приймаються прокурорами в практичній діяльності. Так, до введення в дію КПК України 2012 р. такі рішення приймалися в кожній другій кримінальній справі. Не скоротилися показники й після набрання чинності КПК України, з урахуванням положень якого відповідні процесуальні рішення приймалися у 46% [2, с. 115–116].

У ч. 1 ст. 217 КПК України передбачено три випадки, за наявності яких у разі необхідності в одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань, зокрема:

- 1) щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення;
- 2) щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень;
- 3) по яких не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами).

У ч. 3 цієї ж статті міститься підстава для виділення матеріалів в окреме провадження, зокрема, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень [1].

Дослідивши наведені законодавчі положення, В.В. Павловський цілком слушно зазначає, що

фактично законодавець використав одну і ту ж саму конструкцію побудови правового положення як для об'єднання, так і для виділення матеріалів досудового розслідування. Відмінність лише щодо можливості об'єднання матеріалів досудових розслідувань, у яких не встановлено підозрюваних. Своєю чергою за допомогою словосполучень «у разі необхідності» й «можуть бути» у КПК України вказано на диспозитивність такого правового положення з огляду не тільки на фактичну сукупність встановлених фактичних даних, які є підставами для реалізації положень ст. 217 КПК України, а й на варіативність процесуальної поведінки сторони обвинувачення щодо доцільності прийняття відповідного процесуального рішення [2, с. 119].

Як неодноразово звертали увагу дослідники, надмірне використання слова «необхідності» при прийнятті рішення про об'єднання чи виділення матеріалів кримінального провадження доволі часто призводить до негативних наслідків. Крім того, В.О. Рибалко вказує на ще одну дефініцію ст. 217 КПК України – «необхідність» як підставу для прийняття протилежних за своєю суттю рішень про об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження та зробив висновок про її практичну недоцільність [7, с. 4]. Невиваженим, на нашу думку, є і термін «достатні підстави вважати», який зустрічається в положенні ч. 1 ст. 217 КПК України. Його законодавче використання суттєво підсилює позиції суб'єктивізму під час застосування положень КПК України, адже визначальним чинником під час кримінального провадження пропонується вважати не критерії, закріплені у правових нормах, розсуд певної службової особи [8, с. 195].

Доволі обґрунтованою є й позиція В.Г. Дрозд, що положення ч. 1 ст. 217 КПК України не враховують усіх можливих випадків об'єднання матеріалів досудових розслідувань. Так, відповідно до частин 2, 3, 5 ст. 216 КПК України, матеріали досудових розслідувань можуть бути об'єднані у випадках, коли має місце зв'язок проваджень, тобто коли кримінальне правопорушення, що розслідується, пов'язане з іншим кримінальним правопорушенням, вчиненим особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою. Також дослідниця звернула увагу на той факт, що згідно з ч. 1 ст. 510 КПК України кримінальне провадження, яке здійснюється у загальному порядку, може бути об'єднане з кримінальним провадженням щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Так само, як і одне з таких кримінальних проваджень може бути виділене в окреме провадження. Відтак і положення ч. 3 ст. 217 КПК України, згідно з яким у разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень, не охоплює всіх випадків можливого виділення провадження в окреме. Адже провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру може здійснюватися не лише щодо кримінального правопорушення, а й щодо суспільно небезпечного діяння [4, с. 149].

Аналіз положень КПК України свідчить про те, що фактично об'єднання кримінальних проваджень має місце й при здійсненні провадження щодо юридичної особи (ч. 8 ст. 214 КПК) та висуненні прокурором додаткового обвинувачення в суді відповідно до положень ст. 339 КПК України. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру [1].

Подальший системний аналіз КПК України дозволяє розширити підстави виділення матеріалів досудового розслідування в окреме. Так, ч. 10 ст. 216 КПК України прямо уповноважує прокурора, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення матеріалів в окреме провадження, своєю постановою визначати підслідність кримінальних правопорушень, якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші кримінальні правопорушення, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані зі кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування.

Наступна підстава походить зі змісту ч. 3 ст. 280 КПК України, згідно з якою, якщо у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних.

Обов'язковому виділенню в окреме провадження підлягають і матеріали особливих порядків кримінальних проваджень. Наприклад, у разі, якщо:

1) кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. А кримінальне провадження щодо особи чи осіб, з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК);

2) неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 494 КПК).

У своєму дослідженні Р.О. Корякін і М.О. Яковенко критично висловилися щодо можливості об'єднання в одному провадженні матеріалів за кримінальними правопорушеннями, визначеними у ч. 2 ст. 297-1 КПК України, з провадженнями стосовно інших кримінальних правопорушень за умови, якщо їх виділення може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду [9, с. 114]. Ми поділяємо сумніви авторів через можливе порушення прав підозрюваного у провадженнях, які не віднесено до переліку ст. 297-1 КПК України. Така підстава для об'єднання кримінальних проваджень не виключає можливості стороною обвинувачення в особі прокурора зловживати своїми повноваженнями шляхом отримання ухвали слідчого судді про спеціальне досудове розслідування хоча б по одному з епізодів злочинної діяльності. Свого часу законодавець визначив спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) як виключну міру лише для притягнення до відповідальності за вчинення вузького кола особливо небезпечних кримінальних правопорушень [10]. Тож, вважаємо, прокурор зобов'язаний прийняти рішення про виділення матеріалів в окреме кримінальне провадження за кримінальними.

Доволі критичною та одночасно сумнівною для нас є позиція колективу авторів щодо розширювального тлумачення випадків для об'єднання матеріалів досудового розслідування, не передбачених чинним КПК України. На наш погляд, об'єднання матеріалів розслідування з мотивів практичної доцільності з урахуванням обставин, прямо не вказаних у законі, треба вважати такими, що не відповідають вимогам закону і не виключають визнання отриманих після такого об'єднання доказів недопустимими (ст. 217 КПК)

[11, с. 281–283]. Врешті зазначимо, що визначальним для визнання рішень про об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування законними є положення ч. 6 ст. 7 КПК України, згідно з якими у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України. Отже, у випадку об'єднання та виділення кримінальних проваджень за наявності підстав, не визначених законом, ці рішення мають визнаватися законними за умови, що при цьому відсутні інші порушення законодавчих вимог і загальних засад кримінального провадження. Безумовно, що недосконале застосування юридичної техніки щодо закріплення у КПК України підстав і порядку об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань не сприяє його структурно-логічній побудові, що, в свою чергу, ускладнює застосування норм КПК України.

Важко сперечатися з тим, що взаємопов'язані між собою діяння, незалежно від наявності або відсутності про це конкретних законодавчих приписів, доцільно розслідувати в рамках одного провадження. Велика кількість пропозицій щодо цього доводить необхідність сформулювати загальне правило, яке б визначало можливі категорії таких правопорушень. Тому, на наш погляд, доцільним унормувати всі випадки об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань в одній статті КПК України, або, принаймні, зробити відповідні посилання на ті норми закону, які визначають такі випадки.

Беручи до уваги, з метою уникнення можливого зловживання уповноваженими службовими особами під час об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування пропонуємо до КПК України внести відповідні зміни, а саме: частину третю статті 87 КПК України доповнити пунктом п'ятим у такій редакції: «5) отримані з показань свідка стосовно питань, що підлягають доказуванню в іншому кримінальному провадженні, в якому ця особа є підозрюваним».

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймає виключно прокурор (ст. 217 КПК України), але форма такого процесуального рішення не передбачена. Фактично прокурор, приймаючи рішення на виконання вимог ч. 5 ст. 217 КПК України, як правило, робить це у формі постанови на власний розсуд, натомість може цього і не робити. Однак, приймаючи наукову позицію В.В. Козія та зважа-

ючи на те, що наслідком прийняття прокурором такого рішення є подальше здійснення процесуальної діяльності стосовно однієї або кількох осіб у межах іншого досудового розслідування, прийняття відповідної постанови з чітким зазначенням підстав для об'єднання чи виділення, а також переліку матеріалів, які об'єднуються чи виділяються, є необхідним у практичній діяльності, що свідчить про необхідність передбачення в кримінальному процесуальному законі окремої норми, якою це буде регламентовано [12, с. 171].

Постанова прокурора про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування оформляється у паперовому вигляді, а згодом такі відомості реєструються в єдиному реєстрі досудового розслідування, однак у чинному КПК України не передбачено вимог до змісту та оформлення такої постанови прокурора. Звичайно, що як і в інших випадках, прокурор, приймаючи рішення у кримінальному провадженні (зокрема й про об'єднання чи виділення), повинен керуватись вимогами ч. 3 та ч. 5 ст. 110 КПК України з обов'язковим зазначенням підстав для об'єднання чи виділення, а також переліку матеріалів, які об'єднуються чи виділяються.

Враховуючи наведене та беручи до уваги необхідність конструктивного усунення законодавчих неточностей, доцільним вбачається внести відповідні зміни до КПК України, зокрема: частину п'яту статті 217 КПК України викласти в такій редакції: «5. Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором протягом трьох днів, про що ним виноситься а постанова, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань».

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати, що натеper потребують свого вдосконалення положення КПК України, якими унормовано порядок об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування. До того ж слід пам'ятати, що серед іншого діяльність прокурора щодо об'єднання чи виділення прокурором матеріалів досудового розслідування на стадії досудового розслідування тісно пов'язана з дотримання розумних строків кримінального провадження. Проте в кожному випадку встановлення наявності підстав для прийняття такого процесуального рішення має прийматися невідкладно.

Отже, викладені обставини наочно засвідчили, що положення чинного КПК України стосовно реалізації прокурором своїх повноважень під час об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування потребують свого вдосконалення.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-17 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Павловський В.В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 246 с.
3. Дрозд В.Г. Актуальні питання системи загальних положень досудового розслідування. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (29). Т. 1. С. 163–167.
4. Дрозд В.Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
5. Рибалко В.О., Филістин А.О. Підстави об'єднання матеріалів кримінального провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2016. № 2. С. 371–380.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація. Харків : Право, 2012. 768 с.
7. Рибалко В.О. Оцінні поняття в кримінально-процесуальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2016. 20 с.
8. Ільченко С.Ю. Актуальні проблеми, пов'язані із об'єднанням матеріалів досудового розслідування. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2016. Vol. 3. Iss. 1. С. 193–198.
9. Корякін Р.О., Яковенко М.О. Актуальні проблеми спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. Вип. 2. С. 111–118.
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#n51>.
11. Кримінальний процес : підручник / О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофіменко та ін. ; за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
12. Козій В.В., Вернидубов І.В. Поняття об'єднання й виділення кримінальних проваджень за законодавством України. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 168–173.

Shevtsova K.V. EXERCISE OF POWERS BY THE PROSECUTOR DURING ASSOCIATION AND SELECTION OF MATERIALS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

The article is devoted to the peculiarities of the exercise of the prosecutor's powers during the merging and allocation of pre-trial investigation materials. It is emphasized that the legislative regulation of the procedure for combining and separating the materials of the pre-trial investigation is quite important both theoretically and applied. It is emphasized that interrelated actions, regardless of the presence or absence of specific legal requirements, should be investigated in a single proceeding. A large number of proposals in this regard proves the need to formulate a general rule that would determine the possible categories of such offenses. It was found that in the case of merging and separating criminal proceedings on the grounds not specified by law, these decisions should be recognized as legal, provided that there are no other violations of legal requirements and general principles of criminal proceedings. Of course, the imperfect application of legal techniques to enshrine in the CPC of Ukraine the grounds and procedure for combining and separating the materials of pre-trial investigations does not contribute to its structural and logical construction, which, in turn, complicates the application of the CPC of Ukraine. It is determined that the current legal inaccuracies and gaps in the regulation of the association and the allocation of materials for the pre-trial investigation have a negative impact on the effective implementation of the prosecutor's authority on this issue. Moreover, in practice, this poses a threat of violation of the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings. Taking into account the systematic analysis of the provisions of the current CPC of Ukraine, other grounds for combining and separating the materials of the pre-trial investigation, in addition to those provided by law, have been identified. The scientific position on the broad interpretation of cases for combining the materials of the pre-trial investigation, which are not provided by the current CPC of Ukraine, has been subjected to critical analysis. The conclusion about the urgent need to improve the provisions of the current criminal procedure legislation of Ukraine in the aspect of the researched question is made.

Key words: prosecutor, general provisions of the pre-trial investigation, merging and allocating materials of the pre-trial investigation.